

UDK 821.163.09:81'25

Izvorni naučni rad

Stojan VRLJIĆ (Split)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

stojanvr@gmail.com

JEZIČNA I SOCIOLOŠKA UVJETOVANOST RUSKIH I NJEMAČKIH PRIJEVODA ANDRIĆEVIH DJELA

U prijevodu se uvijek dva jezika mjere jedan s drugim pa je prijevod ujedno najprvotniji čin poredbene lingvistike. Zbog toga je prijevod pojava o kojoj se mora razmišljati s jezikoslovnog gledišta bez kojega se valjano ne da razumjeti. S druge strane, prijevod je uvijek suprostavljanje dvaju kulturalnih sustava. Konfrontacija izvornika i prijevoda uvijek završava na sociološkoj razini. Prijevod je uvijek susret jednoga *mi* i jednoga *oni*, jednoga *naši* i jednoga *vaši*. U takvim odnosima zadatak prevoditelja je omogućiti čitateljima ruskih i njemačkih prijevoda upoznavanje Andrićevih svestremenih misli koje se ne kreću u okvirima određene ideologije ili jedne politike.

Ključne riječi: *ruski, njemački, prijevod, sociološka uvjetovanost*

Uvod

Čitajući Andrića u prijevodima, jedan vrlo kolega, filolog, postavio mi je pitanje: A gdje je tu original? Pitanje mi se učinilo na mjestu: doista, gdje je tu izvornik? I možemo li u prijevodu uopće tražiti izvornik? Međutim, takvo isto pitanje mogli bismo postaviti stojeći ispred zrcala: A gdje smo tu mi? Vidimo se i prepoznavamo u zrcalu u ovisnosti od naravi zrcala. Ali, ono što vidimo u zrcalu samo je odraz živog čovjeka baš kao što je i prijevod, – nekad bolja a nekad lošija slika izvornog djela.

Baš kao što je portret odraz živog čovjeka, tako i ruski ili njemački prijevodi Andrićevih djela čine umjetnički odraz izvornika. Međutim, prijevod nije prijepis ni točna reprodukcija umjetničkog djela. Prevoditelj bi trebao prenijeti stil izvornika ne ponavljajući njegove gramatičke oblike. Tako u procesu prijevoda nastaju uvjetovane promjene.

Kao što je i poznato, I. Andrić preveden je na sve značajnije svjetske jezike. Samo do dodjele Nobelove nagrade preveden je na 22 svjetska jezika.

Prevođenje je nastavljeno sve do naših dana. Danas do nas dolaze novi prijevodi sukladno novom pogledu na svijet i novim ukusima.

Ako bismo pravili popis književnih djela prevedenih s hrvatskog na njemački, lako bismo uočili da je postojeća recepcija relativno velika. Svaka-ko, velikim dijelom na to su utjecali ideološki i politički činitelji. Ako se, pored toga, podsjetimo na različitu evoluciju između hrvatske i njemačke književnosti, postat će nam jasnije zašto taj opus nije i veći. Hrvatski i njemački književni odnosi ne čine prepoznatljiv kontinuitet. Tako su dugo vremena M. Držić, I. Gundulić i J. Palmotić ostali nepoznati svojim njemačkim suvremenicima. Usuprot tome, M. Marulić je sa svojim pobožnim epom *De institutione bene vivendi*, samo do 1784. bio 19 puta preveden na poznatije europske jezike. Također, poznat je Goetheov interes za hrvatsku usmenu poeziju, a poznato je i to kako se Stefan Zweig oduševljavao „ljudskom velikodušnošću“ slavenske poezije.

Poslije II. svjetskog rata, čim su umukli topovi, djela I. Andrića pojavila su se u zemljama njemačkog govornog područja u časopisima, antologijama i posebnim knjigama. Zlatko Gorjan je 29. 9. 1923. objavio prijevod Andrićeve pjesme *Pejzaž – Herbstlandschaft*. Poslije toga dolaze prijevodi pripovjedaka: 1939. Alois Schmaus izdaje prvi svezak novela I. Andrića. Najveći broj Andrićevih djela do dodjele Nobelove nagrade bio je upravo na njemačkome. Na početku svoje karijere, u prvom doticaju s europskom kulturom, prvi Andrićev strani jezik i književnost bio je njemački jezik i njemačka književnost. Prilog tome je i realistički autobiografski opis iz romana *Na Drini ćuprija* u kojem autor kaže kako se glavna strana lektira tadašnjih mladih ljudi u sarajevskoj gimnaziji sastojala: „od djela iz poznate i ogromne njemačke izdavačke kuće Reclam's Universal-Bibliothek“ i kako su te male „sveščice“ „bila glavna duhovna hrana pristupačna đacima toga vremena.“ (Andrić, 1976: 297)

Međutim, danas je u Andrićevu djelu teško primijetiti strane utjecaje, jer je Andrićevo književno djelo, kao i svih velikih stvaralaca odveć samosvojno. Veliki broj prijevoda Andrićevih djela na ruski jezik pospješila je genetska srodnost hrvatskoga i ruskoga jezika, a također i politička bliskost vladajućih režima ondašnjeg SSSR-u i Jugoslavije.

Jezična uvjetovanost prijevoda

I danas su aktualna pitanja koja se ponavljaju kroz čitavu povijest prevođenja: što je sve moguće prevesti, koji jezični i izvanjezični elementi određuju uspješan prijevod, koje zahtjeve prijevoda kod pojedinih vrsta tekstova treba ispuniti da bi prijevod bio uspješan, što je bit prijevodne ekvivalencije,

gdje su granice prevoditeljstva? Međutim, teškoće prijevoda dolaze više zbog različitog pogleda na svijet pojedinih naroda, odnosno različitog svjetonazora, ili još točnije različite stvarnosti pojedinih naroda – a manje zbog različitosti jezika.

Istina, teško je istom stilskom snagom prenijeti jednu rečenicu iz jednog jezika u drugi. To nam najbolje pokazuje naslov Andrićeva romana *Na Drini ćuprija* koji je preveden na ruski, na njemački, na engleski, i mnoge druge jezike. I u većini njih, kao što je to u njemačkom, i u ruskom, i u engleskom prijevodu – Andrićeva *ćuprija* prevedena je posve neutralno – kao *most* (*die Brücke*, *мост*, *bridge*). Pa čak i tursko *köprü*, odakle je došla hrvatska fonomorfemska adaptacija, također je stilski neutralno kao i hrvatsko *most*.

Kao što vidimo, prijevod je, kao vid posebne komunikacije, utemeljen na asimetriji jezika gdje se ne može u idealnoj mjeri dohvatiti sadržaj jezika izvora i prenijeti ga kao identičan sadržaj u jeziku cilja. Pa i pored toga, prevoditelj pokušava „ponoviti“ poruku izvornika u jeziku cilja na što sličniji i prihvatljiviji način. Međutim, u većini slučajeva prijenos poruke iz jezika izvora u jezik cilja ostaje velikim dijelom samo želja.

Središnji problem teorije prijevoda je *ekvivalencija u različitosti* (Prunč, 2002: 33). Prijevodni ekvivalent imamo onda kada se tekst jezika izvora i tekst jezika cilja odnosi na određeni broj zajedničkih elemenata jedne iste komunikacijske situacije. Dakle, prijevodni ekvivalent jezika prijevoda mijenja se samo onda ako se mijenja i tekst jezika izvornika.

U ruskim i njemačkim prijevodima pratit ćemo ostvarenje prijevodnog ekvivalenta autorovih pojačanih jedinica izražajnosti na primjerima *turcizma*, *frazema*, *pasiva* i *refleksiva*, *igre riječi* i *izreka*.

Turcizmi se javljaju kao očekujuća stilska vrijednost u djelima velikog broja naših pisaca. U Andrićevu djelu turcizmi se javljaju kao sastavni dio situacijskog konteksta te su ujedno svojevrsan signal za određeni kontekstualni tip, a samim time čitatelji ih imaju u svom jezičnom iskustvu kao očekujuću stilsku vrijednost. Takvu predodžbu o turcizmima podjednako očekujemo od čitatelja izvornog djela kao i od čitatelja prijevoda. Drugim riječima, da bi komunikacija između pisca i čitatelja bila uspješna i jedan i drugi moraju raspolagati približno istom jezičnom kompetencijom. „Smisao jedne izjave za one koji se nalaze u govornom lancu tek onda je shvatljiv ako imaju točno određeno predznanje. Ovo predznanje, koje je za interpretaciju jednog teksta potrebno, bit će – kao što ćemo vidjeti – po određenim pravilima `dozvano` u njihovu svijest.“ (Prunč, 2002: 19).

U njemačkim i ruskim prijevodima nalazimo prenesene turcizme kao obligatornu stilsku vrijednost. Oni su, ulazeći u njemački ili ruski jezik, prošli različitu fonomorfemsku adaptaciju. To nam samo potvrđuje kako je vrijednost

turcizma uvjetovana adekvatnom konotacijom – približno istom u izvorniku i prijevodnim tekstovima.

U primjeru koji slijedi, i u ruskom i u njemačkom tekstu, prenesen je turcizam *Konak* kao simbol zla:

Ko pokla tolike ljude po Bosni
kad takvo jagnje od čoveka
živi zatvoreno u *Konaku*? (POVS, 56)

Кто же это вырезал знать в Боснии,
когда в *конаке* скромно живёт
такой ягненок. (ПОСВ, 73)

Wer denn die vielen Menschen in Bosnien niedergemetzelt
habe, wenn so ein lammfrommer Mensch eingeschlossen im
Konak lebe. (DGVZS, 290)

Leksički fond hrvatskih turcizama vezan je za određene oblasti života u koje su prodirale riječi iz turskog jezika: *vojska* (*mulazim*, *muteselim*, *paša*, *janičari*, *mahzul*, *hazul*), *vjera* i običaji muslimana (*ramazan*, *bajram*, *iftar*, *ćitab*, *kuran*, *mehraba*), *odjevni predmeti* (*anterija*), i mnoge druge frekventne riječi kao, primjerice riječ *raja*. Primjeri koji slijede potvrđuju nam da su turcizmi preneseni i u ruski i u njemački prijevod:

Kad su stigli u Užice, *mulazim*
je izvestio *muteselima*... (V, 142)

В Ужице *мудезин* откровенно
признался *мутеселиму*... (В, 61)

Als sie in Užice angekommen waren, unterrichtete
der *Mulazim* warheitgemäss den *Muteselim*... (DMVW, 209)

Bio je kraj februara meseca,
poslednji dan *ramazanskog* posta.
Na jedan sat pred *iftar* ... (TH, 24)

Был конец февраля, последний
день *рамазана*,
За час до *ифтара*... (TX, 30)

Ende Februar war es, am letzten Tage des Fastenmomats
Ramadan... Eine Stunde auf dem *Iftar* ... (WUK, 17)

...tri odrpana Ciganina, dva bubnjara
i treći sa zurlom, koji uz *ramazan*
i o *bajramu* paraju uši
Evropljaninu. (TH, 47)

...трех оборванных цыган, двоих
с барабанами, третьего с зурной,
терзавших во время *рамазана*
уши европейцу. (TX, 45-46)

...drei zerlumppte Zigeuner, zwei Trommelschläger und ein Zurllespieler, sie brachten in den Tagen des *Ramadan*s und *Bairams* das Trommelfell des Europäers... (WUK, 34)

... kunem vam se vjerom
i *čitabom*. (NDC, 41)

... клянусь вам верой
и *кораном*! (МНД, 45)

... das schwöre ich euch bei meinem Glauben und beim *Koran*. (DBÜDD, 32)

- *Mahzul*! Mehmed-paša, *mahzul*!
Hazul Sulejman-paša,
hazul! (TH, 174)

Махзул Мехмед-паша, махзул!
Хазул Сулейман-паша,
хазул! (TX, 133)

Abgesetzt ist Mechmed-Pascha, abgesetzt! Ernannt ist Sulejman-Pascha, er ist ernannt! (WUK, 131)

Ali *janičare* nije niko mogao da
svrsta i pokrene, jer se izvlače na sve
moguće načine. (TH, 336)

Но собирать и двинуть *янычар* не
было никакой возможности: они
уклонялись любыми способами.
(TX, 243)

Aber die *Janitscharen* vermochte niemand aufzubieten und in Bewegung zu setzen, denn sie entzogen sich auf jede erdenkliche Weise ihrer Pflicht. (WUK, 255)

Nizak, pregojen i krivonog, u masnoj
anteriji... (TH, 516)

Низенький, упитанный, криво-
ногий, в засаленной *антерии*...
(TX, 369)

Klein von Wuchs, fettleibig und krummbeinig, in schmieriger
Anterija... (WUK, 392)

...nazvao mu ponizno i uplašeno
„*merhaba*“... (TH, 243)

...и почтительно и испуганно
поздоровался с ним... (TX, 181)

...ihn demütig und erschrocken mit „*merhaba*“ begrüsst
hatte... (WUK, 185)

Prvo su došli zapaljeni *čibuci*,
pa *kafa*, pa *šerbe*. (TH, 39)

Прежде всего появились
зажаженные *чыбуки*, потом *кофе*,
потом *шербет*. (TX, 40)

Erst kamen die angezündeten *Tschibuks*, dann *Kaffe*,
dann *Scherbet*. (WUK, 28)

Ali je čak i *raja* od sve tri vere (...) bila
ispunjena istim osećanjem. (TH, 15)

Но даже *рая* всех трех вероиспо-
веданий (...) ощущала то же самое,
только по-своему и соответственно
своему состоянию. (TX,23)

Aber selbst *die Rajah* aller drei Konfessionen (...) war von
diesem Bewusstsein erfüllt, allerdings auf ihre Art und
entsprechend ihren Verhältnissen. (WUK, 9)1

Ponekad prenošenje turcizama u prijevodni tekst stvara smetnje u
konotacijama čitatelja prijevoda što ograničava njihovu uporabu. Zbog toga
se u takvim situacijama turcizmi više ne prenose, nego se prevode. Takvi su,
primjerice: *avlija*, *mehandžija*, *zamandaliti*, *budala* i mnogi drugi:

Stajala je na otvorenoj strmeni,
opkoljena sa strane šljivicima
a pozadi *avlijom*. (V, 133)

С обеих сторон его окружали
сливовые сады, а позади
находился *двор*. (B, 53)

Stand es auf offenem Steilhang, auf Flanken von
Pflaumenbäumen und auf der Rückseite von einem *Hof*.
umgeben. (DMVV, 200)

Mehandžija zatvori kapke na
prozorima, zamandalila vrata i legne
da spava. (POKS, 157)

Хозяин закрывал ставни на окнах,
запирал двери и укладывался
спать. (POKS, 187)

Der Wirt schliesst die Fensterladen, *verriegelte* die Tür
Und legt sich schlafen. (DGVZS, 111)

Budali vazda Bajram. (ĆIŠ, 205)

Из дурака и плач смехом прет!
(ЧИШ, 219)

Ein *Narr* hat immer Feiertag. (ĆDEUDF,175)

Turcizam *budala* (iz posljednjeg primjera) preveden je i u ruskom (*дырак*) i u njemačkom jeziku (*Narr*). Međutim, ranije smo turcizam *bajram* imali prenesen i u jednom i u drugom tekstu prijevoda (TH, 47; TX, 46; WUK, 34). Ovdje je riječ *bajram* prevedena u njemačkom jeziku na razini riječi, a ruski prevoditelj je tu rečenicu preveo na višoj razini (kao frazem bez turcizma): *Из дырака и плач смехом прет.*

Prijevod **frazema** je oduvijek za svakog prevoditelja bio vrlo zahtjevno pitanje. Frazemi su stalne veze riječi koje su s gledišta suvremenih jezičnih odnosa neshvatljive i nemotivirane te se jedino mogu pojasniti kao ostatak nekadašnjih stadija jezičnog razvitka. Njihovo značenje nije zbir značenja pojedinih riječi u frazemu, nego je to jedno posve novo jedinstveno preneseno značenje. Međutim, ponekad je prijevod frazema moguć i na razini riječi što nam potvrđuju prijevodi u ruski i njemački jezik:

...a jezik mu se razvezao. (TH, 418) ... а язык развязался. (TX, 299)

...und sich seine Zunge löste. (WUK, 315)

Pusti je neka ide niz vodu,
kud je pošla. (TH, 209) *Пусть себе плывет по течению,*
как плывет. (TX, 157)

Lass es stromäbwerts treiben, wie es treibt. (WUK, 159)

Krmak neće o njega da se otare.
(TH, 210) *Боров и тот не захочет об*
него прочесаться. (TX, 158)

Nicht einmal eine Sau würde sich mehr an ihm scheuern.
(WUK, 160)

...ližu ploče pred oltarom.
(TH, 286) ...лизжет плиты перед алтарем.
(TX, 211)

...und die Steinfliesen seines Altars leckt. (WUK, 219)

Frazemi su **maksimalno ukružene veze riječi**. Ipak je zamjena unutar frazema moguća, ali je vrlo ograničena: kako kao intrajezična zamjena (primjerice *pomesti ispred svoje kuće* sa istim značenjem kao i *pomesti ispred svojih vrata*) tako i kao interjezična zamjena (Prunč, 2002: 36); frazem izvornika *pamet u oblacima* preveden je na ruski kao *razum u oblacima* (*разум - в облаках*):

Dobra je srca, može i da posluša
i da uradi, ali *pamet u oblacima*.
(POKS, 139)

Сердце у него доброе, может он и
покладистым быть, и работяга на
славу, да *разум – в облаках*.
(ПОКС, 172)

Er hat eine gutes Herz, nimmt auch manchmal einen Rat
an und befolgt ihn, aber *seinen Kopf trägt er in den Wollken*.
(DGVZS, 91)

Tvrdili su *da veziru vise noge*.
(TH, 52)

Уверяли, *что паши висит на
волоске*. (TX, 49)

Behaupteten: *Die Füße des Wesirs baumeln schon über
dem Boden*. (WUK, 38)

...onako težak i *mrtav pijan*,
ne može pobeći i mora da ga sluša.
(POKS, 155)

...тяжелого на подъем и *мертвецки
пьяного*, который не убежит от него
и должен будет его выслушать.
(ПОКС, 185)

...der, *bis zur Besinnungslosigkeit betrunken*, ihm nicht
entkommen kann und ihn anhören muss. (DGVZS, 108)

...odavno više voli da po sarajevskim
mehanama *prosipa pamet*, nego da
kapa nad zemljom i imanjem.
(POKS, 147)

...давно предпочел *пропивать
разум* по сараевским трактирам,
чем *мучиться с землей и домом*.
(ПОКС, 178)

...der schon seit langem mehr Vergnügen daran findet, in den
Schenken von Sarajevo seinen *Verstand zu vergeuden als
sein Feld zu bearbeiten*. (DGVZS, 100)

U sljedećem primjeru frazem izvornika *najređe voće* doslovno je pre-
veden u njemački jezik kao *seltenste Frucht*. Ruski jezik nam nudi samo riječ
редко (rijetko) kao zamjenu za izostavljeni frazem izvornika:

Naprotiv, stihovi su bili *najrjeđe
voće* kojim raspolaze njegovo
vanredno pamćenje. (TH, 99)

Его изумительная память *редко*
задерживалась на стихах. (TX, 82)

Im Gegenteil, Verse waren *die seltenste Frucht* seines
ausserordentlichen Gedächtnisses. (WUK, 74)

I sljedeći primjer pokazuje prijevod frazema na višim razinama:

Jedna od onih žena za koje u nas kažu „ <i>da im se ništa nije otelo</i> “. (TH, 66)	Она была из тех женщин, про ко- торых говорят: „ <i>На все руки мастерица</i> .“ (TX, 58)
---	--

Sie gehörte zu jenen Frauen, von denen man bei uns in
Bosnien sagt: „*Was die anpackt, gelingt!*“ (WUK, 49)

U ruskom prijevodu imamo posve novi frazem (на всех руки мастерица). Također, i njemački prijevod donosi novi frazem (*Was die anpackt gelingt!*) uz napomenu *kako se u Bosni kaže*, što nam govori da takav frazem nije uobičajen u njemačkom jeziku.

„Riječi su ponekad prazne ljuštore koje tek u konkretnim situacijama dobivaju svoje značenje. Tek kad se zna *tko, komu, gdje, kada, zbog čega* nešto kaže ili napiše, može se znati *što* se time misli.“ (Prunč, 2002: 20)

U hrvatskom jeziku **pasiv** je rijedak, a sve što je u jeziku rijetko najčešće je stilski istaknuto. Izborom pasiva pisac stavlja čovjeka u drugi plan: on nije više subjekt nego objekt. Međutim, u njemačkom jeziku pasiv je više neutralan način izražavanja; u hrvatskom jeziku pasiv je na periferiji jezičnog sustava dok je u njemačkom jeziku u središtu jezičnog sustava. Ruski jezik, kao slavenski jezik poznaje pasiv u sličnoj mjeri kao i hrvatski. Pogledajmo to na primjeru:

U dućanu, gdje je često <i>bivao bijen</i> zbog zadocnjavanja... (TH, 216)	Уже в цирюльне, где ему частенько <i>всыпали</i> за опоздание... (TX, 162)
---	--

Und noch danach, in Barbierladen, wo er oft, weil er zu spät
kam, *Prügel bekam*... (WUK, 164)

Andrić je izabrao pasiv *bivao bijen* jer je posve je različit od aktiva: *izbili su ga*. Salko je *bivao bijen*, ne po volji onih koji su ga *izbili*, nego je to pravilo u nekadašnjem odgoju po kojem se neposlušna djeca moraju *izbiti*. Zato je ovdje subjekt potisnut u drugi plan; autorov izbor pasiva nije slučajan, nego intencionalan. Tako je i u sljedećem primjeru:

Avdagin šegrt *je bio tako bijen* da zbog toga ne smije više da uđe kad ga zovu. (ĆIŠ, 190)

Ученик Авдаги *получил* такую *затрецину*, что больше не отважался даже подойти близко к тиру. (ЧИШ, 209)

Avdagas Lehrling hatte solche *Prügel bekommen*, dass er es gar nicht mehr wagte einzutreten, wenn er ihn hollen sollte. (ĆDEUDF, 163)

Šegrt *je bio bijen*; iz toga primjera nam se čini da je postupak prema šegrtu bio više „ostatak nekadašnje pedagogije“, nego volja subjekta. Primjećujemo kako ni ruski ni njemački prijevod nisu ni u jednom ni u drugom primjeru u cijelosti prenijeli stilsku vrijednost izvornika.

U sljedećem primjeru Andrić je izborom pasiva umjesto aktiva prikazao svu tragediju bosanske žene. Ni jedan ni drugi prijevod nije uspio prenijeti stilsku vrijednost izvornika:

Pod teškom novom feredžom, kao pod okloпом, *Fata je posađena na konja i povedena* u kasabu. (NDĆ, 131)

Фату, скриту под тяжелой новой фереджой, *посадили верхом и повезли* в город. (МНД, 121)

Unter dem schweren, neuen Übergewand, wie unter einem Panzer, wurde *Fata auf das Pferd gesetzt* und in die Stadt geführt. (DBÜDD, 106)

Fatu nisu *posadili na konja*, nego je *Fata posađena na konja*, niti su je *poveli*, nego je *povedena*. Izborom pasiva umjesto aktiva kao da ne vidimo krivce za Fatinu tragediju – kao da su oni prikriveni i kao da ih ne znamo.

Refleksiv je u hrvatskom jeziku prijelazna forma prema pasivu, a zajedničko im je što imaju neodređeni ljudski agens. U navedenim primjerima vidjet ćemo kako se neodređenost zamjenice stilistički aktualizira i time ističe anonimnost događaja te ostavlja dojam neotklonjive sudbine ili sugerira kakav drugi fatalni postupak:

Zarati se opet u Srbiji. (NDĆ, 134)

В Сербии *началась война*. (МНД, 124)

Gab es wieder *Krieg* in Serbien. (DBÜDD, 108)

Iz navedenog primjera izvornika mi ne znamo tko je počeo rat u Srbiji. I čini nam se da to nije ni bitno. Važno je istaknuti da se radi o području Balkana gdje se često ratovalo i gdje se rat doimao kao obična stvar, gotovo kao pravilo. Ruski prijevod je u onome *началось* sačuvao dio stilske vrijednosti izvornika. Njemački prijevod nije uspio sačuvati stilsku snagu izvornika. Dok je pasiv rezultat normativnosti, zakonitosti i objektivne datosti refleksiv je više uzualan:

Najviše *se vikalo* protiv kadije.
(TH, 186)

Больше всего *ругали* кадию.
(TX, 142)

Das stärkste *Geschrei* galt dem Kadi. (WUK, 141)

Mi ne znamo tko je sve vikao protiv kadije; glavna informacija navedene rečenice sastoji se u tome da smo na području gdje su se često dizale bune, dizao se glas protiv vlasti i – *vikalo se*. Ruski prijevod donosi Andrićev refleksiv kao aktiv, a u njemačkom prijevodnom ekvivalentu imamo leksički pomak u kojem se umjesto glagola javlja imenica *Geschrei*.

Sljedeći primjer dolazi nam kao simbol života koji teče; refleksiv koji se javlja skreće nam pozornost ne na one koji siju, nego na običaj sjetve u određeno doba svake godine:

...tako da je sve što *se posejalo raslo*
brzo i visoko i bilo obilno cvatom i
plodom. (TH, 215)

...и все *посаженное* здесь, росло
буйно, пышно цвело и давало
богатый урожай. (TX, 161)

...deshalb ging alle Saat gut auf, *sie wuchs* schnell, blühte
üppig und trug reiche Frucht. (WUK, 163)

Njemački nije prenio Andrićev refleksiv, dok je ruski prijevod uspio sačuvati dio stilske vrijednosti izborom oblika *посаженное*.

Uporaba istih ili sličnih riječi u različitom značenju (koje se postiže presijecanjem glasovnog podudaranja riječi i njihovog sličnog ili različitog značenja), a sve s ciljem postizanja duhovitosti u govoru poznato je stilsko kazivanje pod nazivom **igra riječi**. Dakle u igri riječi važno je prenijeti i misao i zvučnu sliku.

U izvorniku I. Andrića nalazimo turcizme kao jezične elemente u stvaranju igre riječi. Posve je razumljivo da je bilo teško pratiti takvu igru riječi u njemačkom i ruskom prijevodu:

– Ama, sve je to lijepo, dobar si čovječe, ali znaju li oni da je ono vezirov *hair*, da je za dušu i za božji *hator* građeno i da je *haram* i kamen s njega odbiti. (NDĆ, 273)

Все это хорошо, добрый человек, но знают ли они, что это *священный дар* визиря, что мост построен по обету на помин его души и *во имя горячей любви к богу*, что с него *грешно* и камень сбросить? (МНД, 244)

Das ist alles schön und gut, mein Bester, aber wissen die denn auch, dass dies *ein Vermächtnis*, des Wesirs ist, dass es zu seinem Seelenheil und *aus Liebe zu Gott erbaut wurde* und dass es *Sünde ist*, auch nur einen einzigen Stein davon fortzunehmen? (DBÜDD, 224)

Ni ruski ni njemački prijevod ne prenosi turcizme, a time je izostala i igra riječi izvornika.

Sljedeći primjer donosi nam prenesenu igru riječi u ruskom i njemačkom prijevodu te je na taj način sačuvana duhovitost i konciznost izvornika. Rekli bismo čak da je ovo primjer *natprevođenja* (Озеров, 1975: 341):

Pa to se zna, onako kako sam ti rekao: *bilo pa nije*. (POKS, 133)

Известно что, как сназал, так и будет: *твое было, да сплило!* (ПОКС, 167)

Wie ich dir schon sagte: *heute ist nicht gestern*. (DGVZS, 86)

I u sljedećem primjeru imamo prenesenu igru riječi u jedan i drugi prijevod:

Muftija je znao da Višegradani nisu nikad uživali glas oduševljenih ratnika i da više vole da *ludo žive* nego da *ludo ginu*. (NDĆ, 135)

Муфтый знал и раньше, что вишеградцы никогда не пользовались славой бесстрашных воинов и предпочитали *глупо жить*, чем *глупо умирать*. (МНД, 125)

Der Mufti wusste, dass die Wischegrader niemals den Ruhm genossen hatten, begeisterte Krieger zu sein, und dass sie ein *leichtsinniges Leben* einem *leichtsinnigen Sterben* vorziehen. (DBÜDD, 109)

Primjer koji slijedi donosi nam prenesenu igru riječi u ruskom jeziku i pravilno prenesenu misao, ali izostavljenu igru riječi u njemačkom tekstu:

- Ah, bože blagi, bože blagi!
I te reči je izgovarao nesvesno,
bez ikakve stvarne veze sa onim
što se u tom trenutku dešavalo oko
njega; one su bile jedno *sa njegovim*
dahom i uzdahom. (TH, 317)

- Ах, боже милостивый, боже милостивый! Слова эти он произносил бессознательно, без всякой видимой связи с тем, что в данную минуту совершалось вокруг него; они вырывались вместе *с его дыханием и вздохом.* (TX, 231)

„Ach, du gütiger Gott, du gütiger Gott!“ Die Worte flüsterte er unbewusst, und sie standen in keinem Zusammenhang mit dem, was sich im Augenblick um ihn abspielte: Sie waren eins geworden *mit seinem Atem, mit dem Seufzer.* (WUK, 241)

Mogli bismo pomisliti da je genetska srodnost hrvatskog i ruskog jezika bila odlučujuća u prenošenju igre riječi u prethodnom primjeru. Međutim, tomu se lako ukloniti ako pogledamo primjer koji slijedi i koji nam donosi prenesenu igru riječi u njemačkom jeziku i izostavljenu igru riječi u ruskom jeziku:

Zar je za tebe džamijski zid, *krmak krmaki*, da na njega prislanjaš svoje pogane držalice. Još ovdje zvono ne kuca i vlaška boriya ne trubi, *domuze od domuza!* (TH, 85)

Ах ты, *грязная свинья*, для того разве стена мечеты поставлена, чтобы ты прислонял к ней свои поганные топорища!?
Здесь пока еще колокол не звонит и христианская труба не трубит, *свиньское ты отродье!* (TX, 72)

Denkst du, du *schweiniges Schwein*, die Moscheemauer ist für dich errichtet, damit du deine heidnischen Stiele daran lehnst. Noch läutet hier keine Glocke, und noch tönt keine Posaune der Ungläubigen, *du Sau einer Säuin!* (WUK, 64)

Pojedinačno kakvo zgusnuto životno iskustvo vremenom može postati baštinom cijelog jednog naroda. Tako nastaju **izreke**. U izrekama je pohranjeno ogromno iskustvo; u njima je sve ono što se dogodilo ili se moglo dogoditi čovjeku. Zato njihova uporaba u govoru donosi ozbiljnost i potvrdu. Izreke imaju neposrednost i kvalificirano (denotativno) značenje te stoje usuprot

frazema za koje je karakteristično preneseno (konotativno) značenje. Sama narav izreka omogućila je njihov prijevod na razini riječi. To nam također potvrđuje vrlo sličnu stvarnost; pripadnost hrvatskog, ruskog i njemačkog jezika zapadno–civilizacijskom krugu omogućila je uspješan prijevod Andrićevih izreka na ruski i njemački jezik:

Jer, mrtva usta ne govore, a čovek
koga prenosi pamet i koji ne gleda
preda se kad ide, može uvek
da se oklizne. (TH, 356)

Мертвые ведь не говорят,
а человек, у которого ум за разум
зашел и который не смотрит, куда
ступает, может всегда
поскользнуться. (TX, 256)

*Ein toter Mund könne nicht sprechen, und ein Mann, den der
Verstand im Stich gelassen habe und der seine Augen nicht
auf den Weg vor sich hefte, könne jeder Zeit ausgleiten.*
(WUK, 270)

A ko rakijom tugu leči, taj ne
ozdravlja od tuge, nego umire
od rakije. (POKS, 136)

*Но никто еще от грустей ракией
не излечивался, а только смерти
приближался.* (POKC, 170)

*Wer jedoch seinen Kummer mit Schnaps zu heilen sucht, wird
nicht gesund, sondern stirbt am Schnaps.* (DGVZS, 89)

Svi mi kažu (...) da je bolje „vodu u
usta“, štono kažu. (POKS, 155)

Все мне говорят, (...) *набрав в рот
воды.* (POKC, 185)

Alle sagen (...) „Wasser in Maul zu mnehmen“, wie es so
heisst. (DGVZS, 109)

I za najtvrđu glavu ima sablja.
(TH, 473)

*И для самой крепкой головы
найдется сабля.* (TX, 338)

Auch für den härtenste Kopf gibt einen Säbel.
(WUK, 358-359)

U primjeru koji slijedi izvornik nam nudi izreku kao regionalizam. Njemački prijevod je na razini riječi, a ruski tekst donosi prepričanu izreku:

Neću ga, kaže, trpljeti, pa da mi je
iz oka izišao. (POKS, 155)

„Хот и мил он мне, а покоя нет
от него“. (ПОКС, 185)

*Ich duld ihn nicht länger, sagte er, „und wenn er gleich
meinen Augen entstiegen wäre“.* (DGVZS, 109)

Sociološka uvjetovanost prijevoda

Andrićeva razmišljanja o životu i svijetu nalaze se u slikama razasutim u cjelokupnom autorovu djelu. Ta razmišljanja nemaju posebne sustavnosti pa je Andrićevu filozofiju teško izložiti u sustavnom obliku. Međutim, filozofska i književna vrijednost neodvojive su. Stoga se piščev stil ne može odvojiti od sadržaja ideja. Zato u svakom prijevodu, nisu pod povećalom samo sinonimski ekvivalenti u leksici i gramatici uspoređivanih različitih jezika, nego i ekvivalenti koji izražavaju analogne ideje. I baš zbog toga očekujemo od prevoditelja istu povezanost stila i ideja, bez obzira na koji jezik je preveden izvorNIK.

Andrić je ratne prilike naslikao u monologu jednog od svojih junaka: „... tako je to: sve te uči i nagoni da radiš i štediš, i crkva i vlast i tvoj rođeni razum. I ti slušaš i oprezno ideš i pravedno živiš, upravo i ne živiš, nego radiš i štediš i brineš, i vek ti u tome prođe. A onda, odjednom, izokrene se i izopači cela ta igra; nastupe vremena kad svet stane da se ruga razumu, kad se crkva zatvori i umukne, a vlast zameni golom silom, kad oni koji su pošteno i krvavo sticali gube a dangube i siledžije stiču.“ (NDĆ, 377) Po Andriću, ratovi dolaze kao bolest, kao potresi, poplave ili druge nadnaravne sile i zato se teško mogu zaustaviti, ali se dugo pamte i često uzimaju kao datumi od kojih se računa vrijeme i dužina ljudskog vijeka. (NDĆ, 85–86) To nam ilustrira i rečenica jednog od Andrićevih junaka iz romana *Na Drini ćuprija*:

Želja za naglim promenama i pomisao o njihovom nasilnom izvođenju javljaju se često među ljudima, kao bolest, i hvataju maha najviše u mladićkim glavama; samo, te glave ne misle kako treba, ne postižu na kraju ništa i obično se ne drže dugo na ramenima. (NDĆ, 303–304)

Желание быстрых перемен и мысль об их насильственном осуществлении часто возвозникают у людей, больше всего распространяясь в головах молодежи. Только эти головы думают не так, как следует, многого не понимают и обычно не долго держатся на плечах. (МНД, 269)

Der Wunsch nach schnellen Veränderungen und die Vorstellung ihrer Gewaltsamen Ausführung tauchen oft unter

den Menschen *wie eine Krankheit* auf und spuken am stärksten in den Köpfen den Jugend: nur denken diese Köpfe nicht, wie es sich gehört, *sie erreichen letzten Endes nichts* und halten sich gewöhnlich nicht lange auf den Schultern. (DBÜDD, 248–249)

Lako je primijetiti kako je u ruskom prijevodu izostala Andrićeva usporedba *kao bolest*. Usuprot tome njemački tekst donosi vjeran prijevod: *wie eine Krankheit*. Izostavljanje usporedbe *kao bolest* možemo razumjeti kao otklon od izvornika iz ideoloških razloga. Jer u ruskom jeziku postoji izraz «как болезнь», a to je posve dovoljno da bi prijevod bio vjeran. Međutim, čini se da je ruski prijevod na ovom mjestu nastao kao rezultat pragmatističke interpretacije izvornika; netko se bojao (a to ne mora biti nužno prevoditelj) Andrićevih filozofsko-historijskih generalizacija koje bi mogle dovesti u pitanje vrijednosti njihove Revolucije. Iz istih razloga izostavljeno je u ruskom prijevodu *ne postižu na kraju ništa - все вничью*. Njemački prijevod je i u ovom slučaju vjeran izvorniku: *sie erreichen letzten Endes nichts*.

Andrićeva filozofija oslikava svjetonazor naroda kojemu pisac pripada. Vremena velikih promjena i velikih društvenih potresa nalazimo kod Andrića pod posebnim imenom – *poremećena vremena*. Već davno je primijećeno (Pranjić, 1991: 128) kako nam ruski prijevod, da bi ublažio sliku *poremećenih vremena*, nudi rusko: *переходные времена*. Takav prijevodni ekvivalent ne možemo prihvatiti jer rusko *prijelazna vremena* – *переходные времена* nije isto što i *poremećena vremena*. „Isto: sintagma `nezdravi i nepotpuni ljudi` (...) ne samo da su prevodilačkim voluntarizmom psihopatološki ljudi originala postali `slučajni`; oni su čak postali `порой ограниченные` (= kadikad ograničeni), a toga u originalu uopće nema! „ (Pranjić, 1991: 129)

Sliku poremećenih vremena upotpunjuje i smrt jednog Ciganina koji je „nazvao Boga“ novskom kapetanu:

Već sutradan po Ahmet-begovom hapšenju, obešen je jedan Ciganin ispod groblja i telal je upadljivo objavio da je obešen zato „što je nazvao Boga novskom kapetanu“ kad su ga vodili u Grad. (TH, 241)

Уже на другой день после ареста Ахмет-бега около кладбища повесили одного цыгана, и глашатай громогласно объявил, что его повесили за то, «что он приветствовал коменданта Нови» когда того вели в крепость. (TX, 79)

Schon am tage nach der Verhaftung Achmet-Begs wurde ein Zigeuner unterhalb des Friedhofs aufgehängt, und der

amtliche Ausrufer verkündete in einer Weise, die darauf abgestellt war, Aufsehen zu erregen, der Zigeuner sei an den Galgen gekommen, *weil er den Stadthauptmann von Novi bei dessen Überführung ins Gefängnis gegrüßt habe.* (WUK, 183)

Sovjeti su već bili prihvatili novi pozdrav pa nas u prijevodu ne iznenađuje što je izostavljeno Andrićevo *nazvao Boga*. Iz istih razloga izostavljen je u ruskom prijevodu pozdrav *merhaba* u nešto ranije citiranom primjeru (TH,242; TX,185; WUK,185), dok je njemački prijevod u istom slučaju na razini riječi („*merhaba*“ *“gegrüsst hatte*).

Nevolje koje su naišle na Travnik sa dolaskom novog vezira, teške su za celu varoš *a velike kao vasiona za pojedinca.*(TH, 477)

Бедствия, постигшие Травник с приездом нового визиря, которые тяготили весь город, *a каждому, на кого они непосредственно обрушивались, казались огромными, как вселенная.*(TX, 341)

Die Plage, die mit der Ankunft des Wesirs in Travnik ihren Einzug gehalten hatte, lastete schwer auf der ganzen Stadt, *und jeder unmittelbar Betroffene glaubte die Welt auf seinen Schultern zu tragen.* (WUK, 361)

U navedenom primjeru Andrić realistički opisuje višegradske nevolje „koje su teške za celu varoš a velike kao vasiona za svakog pojedinca“. Sukladno sovjetskom proklamiranom žrtvovanju za domovinu ruski prijevod umanjuje te nevolje, pa dolazimo do toga kako su se one samo „činile ogromnim“ svakom pojedincu („казались огромными“). Po ondašnjoj sovjetskoj ideologiji bitna je zajamčenost zajedničke egzistencije, dok je pojedinačna uvijek bila u drugom planu. Čini se da samo tako možemo razumjeti rusko odstupanje od izvornika. Usuprot tome, njemački prijevod je vjeran.

Za sve ruske prijevode koji su nastajali u vrijeme kada su nastajali i prijevodi Andrićevih djela o kojima govorimo karakteristična je pojava „sovjeticizacije“. To nam potvrđuje i sljedeći primjer:

Ni u snovima se ne pomiču granice tako brzo i tako daleko. (NDĆ, 281)

Ведь даже и во сне границы государства не предвигаются так быстро и так далеко. (МНД, 250)

Nicht einmal in Traum ziehen sich Grenzen so schnell und
in so weite Fernen zurück. (DBÜDD, 230)

U ruskom prijevodu nalazimo sovjetizam *государство* iako takve riječi nema u izvorniku. Slično je i u sljedećem primjeru: u izvorniku se javlja riječ *imperija* za koju ruski tekst opet nudi sovjetizam:

Veliki kameni most koji je po zamisli
i pobožnoj odluci vezira iz Sokolovića
trebao da spaja, kao jedan od beočuga
imperije, dva dela carevine...
(NDC, 280)

По замыслу и благочестивому
решению визиря из Соколовичей
большой каменный мост должен
был связать две части
государства... (МНД, 250)

Die grosse steinerne Brücke, die nach der Absicht und
frommen Entscheidung des Wesirs aus Sokolowitschi wie
eines der Kettenglieder des *Reiches* die beiden Teile der
Türkei verbinden... (WUK, 230)

Iako i u ruskom jeziku imamo internacionalizam *imperija*, prevoditelj se ipak odlučio za sovjetizam *государство*. Njemački prijevod u navedenim primjerima je profesionalno korektan.

Međutim, ima i takvih primjera u kojima i u njemačkom prijevodu nalazimo odstupanje od izvornika. Naslov pripovijetke Ćorkan i Švabica Nijemci su preveli kao *Ćorkan, der Einäugige und die Fremde*, a ruski naslov glasi *Чоркан и швабица*. Ruski prijevod je vjeran, a njemački odstupa od izvornika time što riječ Švabica prevodi kao Fremde (strana osoba). S obzirom na to da je Švabica u navedenoj pripovijetci oslikana kao negativan lik, možemo samo pretpostaviti da se takvim prijevodom njemački prevoditelj brine za dušu njemačkog čitatelja koja bi se doslovnim prijevodom mogla kontaminirati skepsom koja, po njemu, izbija iz Andrićevih riječi i rečenica.

Cijelu jednu pripovijetku Andrić je posvetio kupovini kose Vitomira s Dikava. Seljaku je kosa sve; „nerazdvojna kao venčana žena“ (K, 185) I baš kao ženi Vitomir joj se obraća riječima „koje su i ljubavnički nežne i dušmanski jetke: Jordami ti još malo, jordami. Nećeš dugo!...Ne znaš ti još u kakvo si se selo udala, mladice! Ti misliš da će neko gledati u tebe ko od zakletve i čitati zlatna slova? Neće, ne boj se. Ne gledaju u nas ni na šareno ni na pisano. Nema ovdje lakoće ni kolajluka, ni travki, ni kosi ni čovjeku...“ (K, 186) Razmišljajući o kosi koju je kupio Vitomir nastavlja:

Dok je gledaš u dućanu ti bi reko
sabljja, *Bog dao*, a kad je izneseš
na onu kletu visinu dikavsku,
nasadiš je na kosište, otkuješ i
staneš da kosiš, ona se, *rospija*
kositi – ona, *гадина*
švapska, topi u travi ko vosak i
nestaje pod belegijom ko ledenica.
Sve ja to znam. (K, 183-184)

Пока смотришь в лавке, кажется
- сабля, куда *еще лучше*, а
принесешь на эту проклятую
дикавскую вись, насадишь на
косовище, отобьешь да начнешь
косить – она, *гадина немецкая*,
гнется в траве, как воск, и тает
под бруской, будто сосулька.
Знаю я все эта, знаю. (K, 222)

So lang du sie im Laden anschaust, meinst du grad, sie sei ein
Degen, ein Geschenk aus Gottes Hand, wenn du sie aber dann
hinauf nach Dikava auf jene hohen Almen bringst, sie am
Wurfe festmachst, dangelst und mit ihr zu mähen anfängst,
schmilzt sie im Gras wie Wachs und verschwindet unter dem
Wetzstein wie ein Eiszapfen. Dass alles weiss ich ganz genau!
(DS, 319)

Baš kao što je u spomenutom naslovu Ćorkan i Švabica izostavljena riječ Švabica tako je u ovom primjeru u njemačkom tekstu izostavljen izraz *rospija švapska*. U istom navedenom primjeru sovjeti su, opet iz svojih razloga, izostavili *Bog dao*.

Na povratku u selo Vitomir se obraća *kosi* riječima: „.....Planina je ovo gospoja, ljuta i velika planina!“ – a zatim slijedi završetak pripovijetke: „Tu Vitomir ugleda na slaboj mesečini zaravan, zvanu Pod grabićem. Odmah se oseti bliže selu i zapeva iz sveg grla, zavi vučki i otegnuto, bez jasnih reči i određene melodije, kao da se nekom sveti i nekog izaziva.“ (K, 186)

Andrić je u navedenoj pripovijetci prikazao Bosnu koja je i ovdje ostala na granici između Zapada i Istoka. Ako prevesti znači *ponašiti*, kao što nam želi reći Radoslav Katičić, onda moramo kazati kako ni njemački ni ruski prevoditelji (izostavljanjem izraza *rospija švapska* i izraza *Bog dao*), ponajviše zahvaljujući sociološkim razlikama, nisu – bar u tome primjeru, dovoljno *ponašili* njemački i ruski prijevod.

Izbor djela i autora za prijevod već uključuje socijalne, kulturne, ekonomske i političke čimbenike koji su relevantni za jedan prijevod koliko i jezični. (Prunč, 2002)

Andrićevo književno djelo poznato je po svojoj „unutarnjoj poetici“ poetici izvornika. Prijevodom na sve značajnije svjetske jezike izvornik dobiva i jednu novu, „vanjsku poetiku“ utemeljenu na tekstovima poetike prijevoda. Novi prijevodi koji dolaze (a Andrićevo djelo je u nekim jezicima

prevedeno po nekoliko puta) donose nove vrijednosti izvornika koje postaju bogatstvo književnosti i jezika na koji je Andrićevo djelo prevedeno.

Izvori

I.

- Sabrana djela Ive Andrića, Sarajevo, 1976:
- „Na Drini ćuprija“
- „Travnička hronika“
- „Priča o kmetu Simanu“ (u knjizi *Znakovi*, 127–157),
- „Veletovci“ (u knjizi *Nemirna godina*, 133–143),
- „Ćorkan i Švabica“ (u knjizi *Jelena žena koje nema*, 189–206),
- „Olujaci“ (U knjizi *Žeđ*, 215–224),
- „Kosa“ (u knjizi *Znakovi*, 181–186).
- „Priča o vezirovu slonu“ (u knjizi *Nemirna godina*, 43–90).

II.

- Иво Андрич, *Мост на Дрине*, Издательство иностранной литературы, Москва, 1956 (перевод с сербско-хорватского Н. Н. Соколова),
- Иво Андрич, *Травницкая хроника*, Издательство Художественная литература, Москва, 1974 (Перевод с сербско-хорватского М. Волконский),
- Иво Андрич, *Избранное*, Издательство иностранной литературы, Москва, 1957:
- *Рассказ о кмете Симане* (Перевод О. Кутасавой),
- *Велетовцы* (Перевод Т. Поповой),
- *Чоркан и Швабица* (Перевод О. Кутасавой),
- *Олуяковцы* (Перевод А. Романенко),
- *Коса* (Перевод Т. Поповой).
- *Предание о слоне визирия* (Перевод Н. Вагаповой).

III.

- Ivo Andrić, *Die Brücke über die Drina*, im Verlag Ullstein GmbH, Frankfurt/M-Berlin-Wien, aus dem serbischen von Ernst E. Jonas,
- Ivo Andrić, *Wesire und Konsuln*, Deutscher Taschenbuch GmbH – Co. KG, München, 1978, aus dem serbokroatischen übersetzt von Hans Thurn,
- Ivo Andrić, *Sämtliche Erzählungen: Im Streit mit der Welt*, Carl Hanser

Verlag, München, 1963:

- Die Geschichte vom Zinsbauern Siman, 80-1211, übersetzt von Elemar Schag,
- *Olujaci*, 70–79, übersetzt von Elemar Schag
- *Čorkan, der Einäugige, und die Fremde*, 162-176, übersetzt von Alois Scmaus,
- *Die Sense*, 317–323, übersetzt von Elemar Schag.
- Ivo Andrić, Sämtliche Erzählungen: Der elefant des Wesirs, Carl Hanser Verlag, München 1963:
- *Die Männer von Veletovo*, 201-210, übersetzt von Wolfgang Gryecz.
- *Der Elefant des Wesirs*, 277-324, übersetzt von Werner Creutziger.

Literatura

- Гачечилазе, Г. (1970), *Введение в теорию художественного перевода*, Тбилиси.
- Hamadani, R. (1970), *Motive und Motivationen im literarischen Werk von Ivo Andrić; Versuch einer Analyse*, Graz.
- Katičić, R. (1992.) *Jezikoslovni zapisi o prevodenju*, Novi jezikoslovni ogledi, Školska knjiga, Zagreb.
- Koller, W. (1979), *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Heidelberg.
- Менас, А. (1988.), *Hrvatskosrpsko-njemački frazeološki rječnik*, Zagreb.
- Ожегов, С. И. (1968) *Словарь русского языка*, Издательство «Советский писатель», Москва.
- Озеров, Л. (1975) *Переводчик-автор перевода-перевод*, Мастерство перевода, Советский писатель, Москва.
- Pranjić, K. (1991.), *Ivo Andrić u prijevodima*, Jezikom i stilom kroza književnost, Zagreb, 1991., str. 107-117.
- Prunč, E. (2002), *Einführung in die Translationswissenschaft*, Graz.
- *Мастерство перевода (сборник десятый)*, (1975), Москва.
- Minde, R. (1962), *Ivo Andrić, Studien über seine Erzählkunst*, München, 1962.

Kratice

I.

ĆIŠ – Čorkan i Švabica

K – Kosa

NDĆ – Na Drini ćuprija

O – Olujaci

POKS – Priča o kmetu Simanu

POVS – Priča o vezirovu slonu

TH – Travnička hronika

V– Veletovci

II.

ЧИШ – Чоркан и Швабица

К – Коса

МНД – Мост не Дрине

О – Олуяковцы

РОКС – Рассказ о кмете Симане

ПОСВ – Предание о слоне визиря

ТХ – Травницкая хроника

В – Велетовцы

III.

ĆDEUDF – Ćorkan die Einäugige und die Fremde

DS – Die Sense

DBÜDD – Die Brücke über die Drina

О – Olujaci

DGVZS – Die Geschichte von Zinsbauern Siman

DEDW – Der Elefant des Wesirs

WUK – Wesire und Konsuln

DMVV – Die Männer von Veletovo

Stojan VRLJIĆ

**LINGUISTIC AND SOCIOLOGICAL DEPENDENCE OF RUSSIAN
AND GERMAN TRANSLATIONS OF ANDRIĆ'S WORKS**

In translation two languages always compare with each other and the translation is therefore at the same time the primary act of comparative linguistics. That is why translation has to be seen from the semantic point of view without which it could not be understood. On the other hand, translation is always a confrontation of two cultural systems. Confrontation of the original and the translation always ends at the sociological level. Translation is always an encounter of a *we* and *they*, *ours* and *yours*. In such relations the task of a translator is to enable readers of Russian and German translations familiarization with Andrić's timeless thoughts not within a specific ideology or politics.

Key words: *Russian, German, translation, sociological dependenc*